

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ПОПОВ РОМАН АНАТОЛІЙОВИЧ

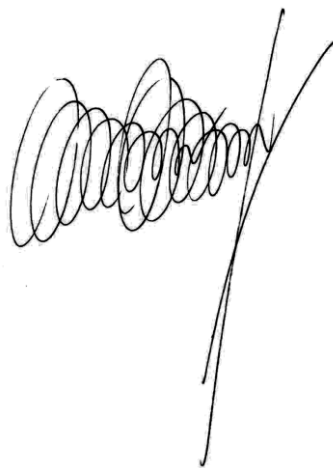
УДК 378.14-057.87

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
АВТОНОМНОСТІ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Класичному приватному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
МАЛИХІН Олександр Володимирович,
Інститут педагогіки НАПН України,
завідувач відділу міжнародних зв'язків
та наукової співпраці.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
ДОБРОСКОК Ірина Іванівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
завідувач кафедри професійної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
КОВАЛЕНКО Оксана Анатоліївна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри практики англійського
усного і писемного мовлення;

доктор педагогічних наук, професор
ЧАЙКА Володимир Мирославович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
декан факультету педагогіки і психології.

Захист відбудеться «27» листопада 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий «25» жовтня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сутнісною ознакою XXI століття стали кардинальні зміни в освіті, котрі здебільшого зумовлені інтеграційними процесами, створенням єдиного інформаційного простору, глобалізаційними впливами. Необхідність оновлення змісту, форм організації, методів і технологій навчання, увідповіднення їх до сучасних потреб освіти зумовлює доцільність переорієнтації освітніх програм на реалізацію положень системного, синергетичного та компетентнісного підходів, а також на створення ефективних механізмів їх упровадження в реальну освітню практику роботи вищої школи на інтегральній основі. Актуальність дослідження визначається потребою здійснення ґрунтовного системного аналізу проблеми розвитку автономності студентів, спрямованого на забезпечення підвищення якості підготовки випускників закладів вищої освіти як функційного результату, досягнення якого може бути забезпечено на засадах удосконалення дидактичної (особливо психолого-дидактичний та організаційно-дидактичний аспекти) складової вищої освіти в цілому та забезпечення системного й систематичного педагогічного впливу на формування й розвиток особистості студента як її центрального суб'єкта.

Нині існує апробований досвід реалізації положень компетентнісного підходу до навчання, який українські науковці намагаються використати, інтерпретувати в умовах вітчизняного освітнього простору (Н. Арістова, Н. Бібік, В. Бондар, І. Доброскок, О. Коваленко, В. Ковальчук, В. Кремень, О. Локшина, О. Ляшенко, О. Малихін, С. Ніколаєнко, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва, А. Степанюк, Г. Терещук, Р. Тарасенко, О. Топузов, В. Чайка). Різні аспекти проблеми організації освітнього процесу на ґрунті формування навчально-пізнавальної діяльності індивіда висвітлюються на основі всебічного верифікованого аналізу процесів активізації й оптимізації навчання (Ю. Бабанський, І. Лернер, М. Скаткін, В. Сластьонін), удосконалення змісту, форм і методів навчання (А. Алексюк, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, В. Лозова, В. Паламарчук, Г. Троцько) з урахуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (В. Андреев, В. Биков, М. Жалдак, Н. Морзе, І. Цідило), організації самостійної роботи як передумови формування пізнавальної самостійності індивіда та формування навчальних умінь (Н. Бібік, В. Буряк, М. Данилов, В. Євдокимов, Б. Єсіпов, Я. Кодлюк, О. Малихін, О. Матюшкін, І. Прокопенко, О. Савченко, В. Чайка), цілісності та неперервності організації навчального (освітнього) процесу у вищій школі (А. Алексюк, С. Вітвицька, О. Вишневський, Д. Джонсон, І. Кобиляцький, І. Малафійк, О. Савченко, О. Топузов). У наукових працях цих учених досліджується діяльність особистості як суб'єкта навчально-пізнавального процесу.

Водночас, особливо в площині дидактики вищої школи, питання, пов'язані з розвитком автономності суб'єктів навчання, нині невивиправдано перебувають на марґінесі дослідницької уваги. А між тим, у реаліях константного розвитку інформаційно-комунікаційних засобів навчання, мультиконтекстності та

багатовекторності професійної підготовки саме автономність є надзвичайно необхідною властивістю сучасного спеціаліста.

У такому констатувальному твердженні виходимо з позицій того, що, по-перше, дослідження теоретичних і практичних аспектів, методологічних підходів, принципів, закономірностей і дієвих дидактичних механізмів розвитку автономності студентів дає змогу розв'язувати питання формування особистості студента, який набуває здатності вияву власної суб'єктності на засадах усвідомлення важливості й функційної впливовості активності й самостійності як провідних рис, її інтегральних і визначальних характеристик. Розгляд цих питань відбувається з давніх часів, їхнє обґрунтування знаходимо в працях часів епохи Відродження та Просвітництва (Я. Коменський, Ж. Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, Г. Сковорода та ін.), у роботах видатних східнослов'янських мислителів і педагогів (П. Каптерев, М. Ломоносов, М. Пирогов, Л. Толстой, Д. Ушинський), а також представників західної експериментальної педагогіки й течії вільного виховання (Дж. Дьюї, В. Лай, М. Монтесорі).

По-друге, вважаємо, що сьогоднішній етап розроблення проблеми розвитку автономності особистості суб'єкта освіти дає змогу розвинути та поглибити концептуально-основоположні засади організації та здійснення самостійної роботи та самоосвітньої діяльності учнів і студентів, котрі свого часу було обґрунтовано в наукових працях В. Бондаря, В. Буряка, Т. Габай, А. Громцевої, Б. Єсіпова, Г. Коджаспірової, І. Лернера, В. Ляудіс, О. Малихіна, О. Матюшкіна, М. Скаткіна, С. Скидана, В. Сластьоніна, А. Усової, В. Чайки.

По-третє, убачаємо винайдення нових способів для вирішення досліджуваної дидактичної (психолого-дидактичної) проблеми безпосередньо з розв'язанням пріоритетних завдань сучасної вищої освіти (А. Алексюк, Я. Болюбаш, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, О. Топузов), головними цілями підготовки висококваліфікованого спеціаліста, який у своїй професійній діяльності буде виявляти прагнення до самовдосконалення й самореалізації через певний вияв самоефективності, що було представлено в працях В. Андрєєва, Н. Арістової, Ю. Волкова, С. Гессена, В. Євдокимова, Л. Ітельсона, В. Краєвського, А. Маслоу, К. Роджерса.

На перших етапах становлення вітчизняної вищої школи самостійна робота студентів – передтечі розвитку автономності – хоча й розглядалася як важлива форма організації навчального (освітнього) процесу, однак поступалася за обсягом аудиторним заняттям. На сучасному етапі самостійна робота студента перетворилася на провідну форму навчання. Саме тому перспективним способом підвищення ефективності й результативності вищої освіти вважаємо активну й інтенсивну всеохоплювальну інтеграцію освітньої й самоосвітньої діяльності з цілеспрямованою проекцією на розвиток автономності студентів.

По-четверте, до цілком слухних питань відносимо аналіз і можливість гнучкої реалізації зарубіжного досвіду розвитку автономності студентів на засадах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності у вищій школі, системного зв'язку теорії і практики, дослідного, діалогового, дискусійного, творчого характеру взаємин суб'єктів навчання, створення дидактичних

(психолого-дидактичних й організаційно-дидактичних) умов і розроблення відповідних дидактичних механізмів переходу на позицію «освіта впродовж життя». Ця проблема знайшла відображення в наукових розвідках Л. Бондар, Л. Карпинської, В. Карпюк, Т. Кошманової, О. Малихіна, Є. Полат, О. Пометун, С. Сисоєвої, О. Топузова. Певні психолого-педагогічні аспекти вдосконалення самостійної навчальної (освітньої) і самоосвітньої діяльності, організації та здійснення цих видів діяльності знаходимо в дисертаційних працях Н. Бойко, Л. Бондар, О. Бондаревської, Т. Вахрушевої, Н. Герасименко, О. Демченко, Н. Євтушенко, С. Заскалетої, Г. Захарової, В. Карпюк, М. Князьян, В. Козакова, С. Кустовського, З. Кучер, В. Луценко, О. Малихіна, М. Малоїван, О. Муковіза, М. Недашковської, С. Остапенко, В. Полякової, Л. Савенкової, І. Сіняговської, М. Солдатенка, А. Усової, І. Шайдур, В. Шпак.

Сучасний етап становлення й реформування вищої освіти в Україні висуває перед педагогічною наукою нові завдання, котрі потребують не лише практичного розв'язання проблеми розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти, а й її глибинного теоретико-методологічного обґрунтування, цілеспрямованого й поступового упровадження у практику роботи вищої школи.

Сьогоднішня ситуація в теорії і практиці вищої освіти дає змогу констатувати наявність суперечностей на трьох рівнях:

1) *на рівні концептуалізації проблеми розвитку автономності студентів у вищій школі*: між наявним ступенем теоретичного обґрунтування розуміння сутності психолого-дидактичного процесу й рівнем упровадження в освітню практику вищої школи новітніх технологій, форм, методів, прийомів, засобів, дидактичних алгоритмів і схем його реалізації;

2) *на рівні організації освітньої й самоосвітньої діяльності на засадах інтеграції*: між необхідністю гнучкого управління організацією й здійсненям цих видів діяльності на технологічній основі, відповідній стану, перебігу й динаміці, та недостатньою теоретико-методологічною розробленістю проблеми;

3) *на рівні самореалізації студента закладу вищої освіти*: між зростаючими вимогами до рівня професійної підготовки сучасного фахівця вищої кваліфікації та переважно недостатнім рівнем вияву його активності, самостійності, незалежності, творчості, що можуть сприйматися як складові вияву автономності особистості професіонала.

Необхідність усунення існуючих суперечностей, недостатній стан вивчення досліджуваної проблеми та її теоретико-методологічного обґрунтування, відсутність розробленої дидактичної системи розвитку автономності студентів у середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності у вищій школі, а також усвідомлення наявності нагальної потреби пошуку ефективних механізмів реалізації цього психолого-дидактичного процесу зумовили вибір теми дисертації **«Теоретико-методологічні засади розвитку автономності студентів в освітньому процесі вищого навчального закладу»**. Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017 р.) термін «заклад вищої освіти»

вживається замість терміну «вищий навчальний заклад», тому в роботі їхнє використання є взаємозамінним і тотожним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження в межах дисертаційної праці виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету в частині наукової теми «Розвиток творчої особистості в історії та теорії педагогіки», державний реєстраційний номер 0114U006397.

Тему затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 3 від 26.10.2016 р.) й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 29.11.2016 р.).

Об'єкт дослідження: освітній процес у вищій школі.

Предмет дослідження: система розвитку автономності студентів вищої школи в середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретико-методологічні засади та модель системи розвитку автономності студентів вищої школи в середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. На основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури з'ясувати стан дослідження проблеми розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти та розкрити теоретико-методологічні засади її дослідження.

2. Розробити валентно-фрактальну структуру автономності, висвітлити особливості її розвитку в середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності студентів у вищій школі.

3. Дослідити дидактичні чинники, механізми цілеспрямованого впливу на формування суб'єктних якостей студентів закладів вищої освіти й на цій основі обґрунтувати закономірності, принципи й організаційно-дидактичні умови розвитку автономності студентів.

4. Змодельувати концептуально об'єднану модель системи розвитку автономності студентів вищої школи на засадах інтеріоризації загальнокультурного та фахово-предметного знання.

5. Уточнити критеріальну базу для оцінювання ефективності імплементації моделі системи розвитку автономності студентів у вищій школі.

6. Теоретично узагальнити, експериментально перевірити доцільність упровадження обґрунтованої моделі системи розвитку автономності студентів у практику вищої школи.

Концепція дослідження полягає в розкритті сутності синергетичного розуміння процесу розвитку автономності студентів у середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності на ґрунті усвідомлення, активації, стимулювання й формування індивідуально-психологічних особливостей і суб'єктних якостей студента, котрі мають визначати функційну результативність засвоєння ним інтеріоризованих знань і способів їхнього здобуття на загальнокультурному та професійно-фаховому рівнях, і в такий

спосіб зумовлювати визначення змісту й етапності реалізації цілеспрямованих психолого-дидактичних впливів, котрі у своїй сукупності створюють цілісну систему розвитку досліджуваного феномена.

Загальна гіпотеза дослідження виявляється в припущенні, що теоретико-методологічне обґрунтування моделі системи розвитку автономності студентів закладу вищої освіти в середовищі інтеграції їхньої освітньої й самоосвітньої діяльності та створення відповідних організаційно-дидактичних умов її імплементації в практику роботи вищої школи на засадах реалізації положень компетентнісного, системного та синергетичного підходів забезпечить суттєве підвищення ефективності інтегрованих видів діяльності та позитивну динаміку рівня розвитку в студентів компетентності вияву автономності в освітній діяльності, яка конкретизується в *часткових припущеннях* про те, що:

– цілеспрямований розвиток автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти проєктується як дидактична система, що включає єдність взаємопов'язаних, взаємозалежних і взаємовпливових блокових компонентів (блок цілепокладання; ціннісно-орієнтаційний блок; діяльнісно-процесуальний блок; коригувальний блок; прогностичний блок), що є об'єктивним відображенням етапів і логіки розгортання досліджуваного дидактичного процесу, реалізують її цільові (на рівні глобальної (стратегічної) мети та локальних (тактичних) цілей, а також конкретизованих освітніх (власне навчальних, виховних і розвивальних цілей)) і процесуальні аспекти, котрі враховують функційну залежність від комплексного контамінованого розуміння на теоретико-методологічному рівні;

– теоретична модель дидактичної системи цілеспрямованого розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти ґрунтується на закономірностях (змістово-процесуальних; гносеологічних; психологічних; організаційно-управлінських; суспільних) і принципах: загальних (аксіологічності, самостійності, партнерського спілкування, професійної спрямованості, рівнозначності традицій й інновацій, ситуаційності навчання, освітньої рефлексії, вибору індивідуальної освітньої стратегії навчання, міждисциплінарних основ змісту освіти, спільної діяльності) і спеціальних (принципі єдності соціалізації та професіоналізації особистості; принципі наступності станів і видів діяльності «доавтономної» – «автономної» – «позаавтономної»; принципі свідомості автономної діяльності; принципі професійно орієнтованої мобільності студента в автономній діяльності; принципі гнучкості й варіативності у виборі змісту автономної діяльності), і функціонує на основі створення сукупності організаційно-дидактичних умов: використання механізмів дидактичного структурування змісту навчальної інформації для її автономного засвоєння студентами; застосування в межах моделі системи розвитку автономності студентів вищої школи міжпредметних зв'язків різних типів; дидактичний синтез, кореляція та стрижнезація навчальних завдань; компліментарність форм автономної та позаавтономної діяльності на ґрунті застосування інформаційно-комунікаційних технологій;

– модель дидактичної системи, обґрунтована на теоретико-методологічному рівні, є парадигмальною основою для розроблення

практичних механізмів константного комплексно-системного дидактичного впливу на циклічно-збагачувальному рівні на процеси, котрі прямо або опосередковано впливають на розвиток автономності студентів в освітній діяльності закладу вищої освіти, а також методичного забезпечення імплементації цієї системи через відповідну технологію реалізації;

– активація процесу розвитку автономності студентів організовується та здійснюється на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії його учасників у всіх парадигмальних варіаціях інтеракції: «викладач» – «студент», «викладач» – «студенти», «студент» – «студент», «студент» – «студенти», «викладачі» – «студенти», «викладач» – «викладачі».

Методологічна основа дослідження: методологія здійснення педагогічного дослідження (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний рівні) як спосіб пізнання та свідомого сприйняття дидактичних (психолого-дидактичних) процесів, явищ і об'єктів, чинників і фактів, що відповідним чином відбиває їхні взаємообумовлені та взаємозалежні контаміновані зв'язки; класичні та новітні теорії педагогічної й освітньої діяльності, котрі забезпечують розуміння пізнання, моделювання та проєктування процесів, явищ і об'єктів в освіті, засвоєння знань на основі їхньої інтеріоризації в процесі навчальної (освітньої) діяльності та різних видів інтеракції; філософські, соціологічні, психологічні та педагогічні положення про сутність особистості та її суб'єктність, автономність як інтеграцію вияву активності, самостійності та незалежності в освітній і самоосвітній діяльності на засадах їх інтеграції; дидактичні концепції розвивального, особистісно зорієнтованого, проблемного, дослідного, комбінованого, контекстного, діалогічного, інтегрованого та ситуаційно зумовленого навчання; принципи здійснення наукового педагогічного (дидактичного) дослідження, загальнодидактичні принципи.

Державно-правовою основою дослідження є положення, задекларовані в Законах України «Про освіту» (2017 р.) та «Про вищу освіту» (2014 р.).

Теоретична основа дослідження:

– теорії особистості та теорії розвитку особистості (К. Абульханова-Славська, А. Адлер, Г. Айзенк, А. Бандура, Л. Божович, Л. Виготський, В. Дружинін, Д. Ельконін, Е. Еріксон, М. Каган, Дж. Келлі, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко, А. Маслоу, Дж. Роттер, С. Рубінштейн, К. Роджерс, Б.-Ф. Скіннер, Р. Фрейдджер, Е. Фромм, Р. Хоган, К. Хорні, К.-Г. Юнг);

– теорії діяльності та теорії пізнавальної діяльності, пізнавальної самостійності та пізнавального інтересу (Б. Анан'єв, В. Антропов, В. Буряк, Л. Вяткін, П. Гальперін, Є. Голант, В. Давидов, М. Данилов, І. Зимня, А. Кірсанов, Л. Коган, О. Леонт'єв, В. Лозова, В. Ляудіс, П. Підкасистий, Н. Половнікова, В. Семиченко, Н. Талізїна, А. Усова, В. Чайка, Т. Шамова, Г. Щукїна);

– теоретичні положення про автономність особистості й особистісну автономію та свободу (Г. Гегель, Е. Десї, Г. Костюк, О. Кузьміна, Д. Леонт'єв, Г. Олпорт, Р. Райан, С. Рубінштейн, В. Слободчиков);

– психолого-педагогічні концепції самоактуалізації, самоефективності, саморозвитку, самовиховання та самовдосконалення особистості в освітній діяльності (А. Бандура, І. Бех, Є. Бондаревська, К. Вазіна, А. Громцева, С. Єлканов, Б. Єсіпов, І. Зязюн, Дж. Капрара, О. Малихін, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сухомлинський, В. Чайка, І. Якіманська, Н. Яковлева);

– теоретичні положення реалізації системного, синергетичного та компетентнісного підходів в освітньому процесі у вищій школі (Н. Арістова, Н. Бібік, В. Бондар, М. Євтух, В. Ковальчук, В. Краєвський, В. Кремень, А. Кузьмінський, І. Малафійк, О. Малихін, А. Маркова, О. Пометун, Дж. Равен, Г. Терещук, О. Топузов, А. Хуторської, П. Юцявічене);

– теорії навчання, самостійного навчання та організації самостійної навчальної діяльності, індивідуалізації та диференціації навчання (Ю. Бабанський, Г. Балл, Н. Бібік, В. Бондар, В. Буряк, С. Гончаренко, В. Загвязинський, Л. Занков, Т. Ільїна, Б. Йоганзен, Л. Клінберг, В. Козаков, В. Краєвський, І. Лернер, В. Лозова, В. Ляудіс, О. Ляшенко, О. Малихін, І. Малафійк, М. Малоїван, Ю. Машбиць, В. Оконь, П. Підкасистий, О. Савченко, М. Скаткін, М. Солдатенко, О. Топузов, І. Унт, А. Хуторської, В. Чайка, М. Ярмаченко);

– закономірності професійного становлення особистості у вищій школі (А. Алексюк, Н. Арістова, С. Архангельський, В. Гриньова, Н. Гузій, П. Гусак, І. Доброскок, В. Євдокимов, О. Коваленко, В. Ковальчук, Л. Кондрашова, Н. Костриця, В. Кремень, Н. Кузьміна, З. Курлянд, М. Марусинець, Г. Мешко, Н. Ничкало, І. Осадченко, О. Пометун, С. Сисоєва, С. Скидан, Г. Терещук);

– концепції, системи, моделі формування вмінь навчальної (освітньої), самостійної та самоосвітньої діяльності (В. Андреев, Л. Бондар, В. Буряк, Г. Захарова, І. Ільєсов, Л. Ітельсон, Є. Кабанова-Меллер, В. Карпюк, Я. Кодлюк, О. Ляшенко, Є. Мілерян, О. Савченко, А. Степанюк, А. Усова, В. Шпак).

Методи дослідження: *теоретичні* – системний і порівняльний аналіз і синтез, класифікація й узагальнення для визначення синергетично-фрактального розуміння процесу розвитку автономності студентів у середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності та теоретичного обґрунтування необхідності уточнення сутності поняття «автономність студента в освітній діяльності» і конкретизації його психолого-педагогічного змісту, критеріїв, показників і рівнів ефективності інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності студентів, а також рівня розвитку компетентності вияву автономності в освітній діяльності; педагогічне (дидактичне) проєктування, моделювання та прогнозування для розроблення ефективної методики проведення формуального експерименту відповідно до предмета дослідження; *емпіричні* – педагогічне спостереження навчальних занять, організації самостійної роботи, проведення консультацій, організації роботи наукових і науково-методичних семінарів, бесіди й опитування, анкетування, тестування, збір незалежних експертних оцінок та характеристик, метод діагностувальних контрольних, самостійних та індивідуальних робіт, вивчення навчально-методичної документації, оцінювання продуктів і результатів освітньої діяльності, постановки проблемних питань для визначення ефективності функціонування

концептуальної синергетично-фрактальної моделі системи розвитку автономності студентів у середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності у вищій школі; *математичної статистики* для оброблення експериментальних даних за допомогою комп'ютера задля виявлення вірогідності ефективності розробленої авторської дидактичної системи: багатовимірний факторний аналіз із метою редукції чинників; рангова кореляція для визначення провідних мотивів суб'єктів освітньої й самоосвітньої діяльності в контексті цілеспрямованого розвитку їхньої автономності та їх узгодженості; χ^2 критерій Пірсона задля з'ясування ступеня розбіжності між самооцінкою й експертною оцінкою рівня вияву функційних складових змодельованої дидактичної системи, оцінювання та верифікація достовірності отриманих результатів щодо динаміки сформованості компонентів автономності студентів; статистичний аналіз часових витрат студентів щодо організації та здійснення освітньої й самоосвітньої діяльності.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2016-2019 років на базі Класичного приватного університету, Національного університету біоресурсів і природокористування України, Харківської державної академії фізичної культури, Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, Національного університету «Львівська політехніка», Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Навчально-наукового інституту №3 Національної академії внутрішніх справ України та ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом».

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше:*

системно обґрунтовано теоретичні та методологічні засади розвитку автономності студентів в освітньому процесі вищого навчального закладу (закладу вищої освіти); модель дидактичної системи (як єдність п'яти блокових компонентів: блок цілепокладання; ціннісно-орієнтаційний блок; діяльнісно-процесуальний блок; коригувальний блок; прогностичний блок) розвитку автономності студентів на основі визначення змістово-сутнісного розуміння та створення сукупності організаційно-дидактичних умов: використання механізмів дидактичного структурування змісту навчальної інформації для її автономного засвоєння студентами; застосування в межах моделі системи розвитку автономності студентів вищої школи міжпредметних зв'язків різних типів; дидактичний синтез, кореляція та стрижнезація навчальних завдань; компліментарність форм автономної та позаавтономної діяльності на ґрунті застосування інформаційно-комунікаційних технологій; концепцію розвитку автономності студентів у середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності у вищій школі: висхідні концепти та концептуальні положення;

визначено валентно-фрактальне розуміння процесу розвитку автономності студентів на засадах реалізації положень синергетичного та компетентнісного підходів у їхній контамінаційній єдності; розроблено валентно-фрактальну структуру автономності студентів як єдність конструктів-фракталів (*полікогнітивний фрактал*: знання про себе як про суб'єкт навчальної (освітньої) діяльності; знання про сутність автономності; знання про права,

свободи, обов'язки людини; знання про сучасне освітнє середовище; розуміння сутності навчальних, процесуальних проблем; компетентність у тих справах, стосовно яких приймається рішення; знання про механізми реалізації автономності; *інструментальний фрактал*: уміння студента працювати зі змістом навчального (освітнього) матеріалу; уміння ефективно використовувати в автономній діяльності загальну обізнаність щодо сучасного стану науки; уміння хронометрувати та реєструвати процес і результати автономної навчальної праці; уміння реалізувати власні здібності в автономній діяльності, включаючи перцептивний та управлінський компоненти; уміння управляти власними емоційними станами; уміння розуміти позицію інших людей, дотичних до автономної діяльності суб'єкта; *світоглядний фрактал*: особистісне ставлення до власної автономної діяльності; усвідомлене ставлення до інших; усвідомлене ставлення індивіда до предмета автономної діяльності (стійкий і свідомий інтерес до предмета автономної діяльності; критично-позитивне ставлення до навколишнього світу; сформованість потреби в розвитку автономності; позитивне ставлення до освітніх норм і стандартів; повага до зовнішньої думки щодо процесу та результатів автономної діяльності); *коригувально-рефлексійний фрактал*: психологічні механізми вибору, пов'язані зі створенням спеціальних ситуацій вільного вибору, видів діяльності, які забезпечують більш високий рівень мимовільної поведінки; суспільно-психологічні механізми трансформації суспільних норм в особистісно значущі; механізми соціально-психологічної адаптації; механізми включення пізнавальних процесів у мимовільну регуляцію поведінки людини; психолого-педагогічні механізми прогнозування автономної освітньої діяльності; *закономірності* (змістово-процесуальні; гносеологічні; психологічні; організаційно-управлінські; суспільні) і *принципи*: загальні (аксіологічності, самостійності, партнерського спілкування, професійної спрямованості, рівнозначності традицій й інновацій, ситуаційності навчання, освітньої рефлексії, вибору індивідуальної освітньої стратегії навчання, міждисциплінарних основ змісту освіти, спільної діяльності) і спеціальні (принцип єдності соціалізації та професіоналізації особистості; принцип наступності станів і видів діяльності «доавтономної» – «автономної» – «позаавтономної»; принцип свідомості автономної діяльності; принцип професійно орієнтованої мобільності студента в автономній діяльності; принцип гнучкості й варіативності у виборі змісту автономної діяльності); принципи інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності студентів; інноваційні технології, форми, методи, прийоми та засоби організації освітньої й самоосвітньої діяльності студентів як основи розвитку їхньої автономності.

Удосконалено й уточнено: функції автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти: акумулювальна; стимулювальна; аксіологічна; прецедентна; прогностична; психолого-дидактичні механізми забезпечення сталого впливу на свідомість особистості студента закладу вищої освіти, які конструктивно позначаються на ефективності розвитку автономності в освітній діяльності; категорійну базу для оцінювання ефективності розвитку автономності за чотирма фракталами; виміри часових витрат на організацію та

здійснення цих видів діяльності на інтеграційній основі; науково-педагогічний і дидактико-методичний супровід процесу розвитку автономності студентів; характер труднощів, що виникають під час його розгортання; рівень розвитку операційно-діяльнісних компонентів; вектор спрямованості розвитку автономності студентів в освітній діяльності; сутність понять «автономність студента в освітній діяльності вищого навчального закладу» і «автономність студента в самоосвітній діяльності» та конкретизовано їхній психолого-педагогічний зміст.

Подальшого розвитку й конкретизації набули дидактичні феномени «автономність в освітній діяльності», «самоосвітня діяльність студента», «самостійна навчальна діяльність студентів», «інтеграція освітньої й самоосвітньої діяльності студентів» (широке й вузьке розуміння), «уміння самоосвітньої діяльності», як чинники організації та здійснення освітньої академічної та самостійної освітньої діяльності студентів; провідні форми та методи організації освітньої й самоосвітньої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що: *обґрунтовано, розроблено, експериментально апробовано й упроваджено* в практику роботи вищої школи модель системи розвитку автономності студентів; дібрано засоби діагностування здатності студентів до активності, самостійності, незалежності, творчості в навчально-пізнавальній діяльності як показників рівня розвитку компетентності вияву автономності в освітній діяльності; технологію оцінювання ефективності інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності студентів; засоби психолого-дидактичної підтримки організації та здійснення цих видів діяльності, котрі представлено як дидактико-методичний кейс для студентів; авторський факультатив «Інтеграція освітньої й самоосвітньої діяльності студентів у вищій школі»; підготовлено навчальні посібники до навчальної дисципліни «Практичний курс основної іноземної мови (англійська)» для самостійної й індивідуальної роботи над домашнім читанням оригінальної англійської художньої літератури; оновлені й удосконалені освітні програми (для спеціальності «035 Філологія») на засадах професійно-фахової спрямованості й самостійності студентів, навчальні й навчально-методичні матеріали до них.

Результати дослідження впроваджено в практичну діяльність Харківської державної академії фізичної культури (довідка № 191/01-16 від 20.02.2019), Східноукраїнського національного університету імені В. Даля (довідка № 190/81 від 14.02.2019), Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-330 від 22.02.2019), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-788 від 16.11.2018), Навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ України (довідка № 5 від 6.02.2019), ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (довідка № 1375 від 26.06.2017), Національного університету біоресурсів і природокористування України (довідка № 0618 від 14.03.2019), Класичного приватного університету (довідка № 345 від 21.03.2019).

Особистий внесок здобувача. Основні ідеї, положення, висновки та рекомендації, які викладено в дисертації, належать авторові. У колективній монографії [2] дисертантом написано підрозділ, присвячений компонентному аналізу діагностування рівня сформованості загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей; у колективній монографії [3] автору належить розділ 3 «Концепція створення організаційно-дидактичних умов автономності студентів-філологів»; у колективній монографії [4] дисертантом написано підрозділ, присвячений теоретичним і методологічним основам реалізації положень компетентнісного підходу в організації самостійної освітньої діяльності студентів філологічних спеціальностей; у колективній монографії [5] автору належить розділ «Діагностування актуального рівня розвитку автономності студентів вищої школи». У наукових працях [31–33] авторськими є положення щодо визначення специфіки вивчення мовно-виражальних особливостей художнього стилю автора та семантико-стилістичних ознак аналізованих творів. У навчальних посібниках [38–42] авторськими є системи вправ для засвоєння лексичного матеріалу під час читання художніх текстів для виконання самостійної та індивідуальної роботи студентами.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення та результати дисертації були оприлюднені на науково-практичних конференціях, міжуніверситетських круглих столах, а також навчально-практичних семінарах, зокрема:

– *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Актуальні проблеми вищої професійної освіти» (Київ, 2016, 2017, 2018); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2016, 2017, 2018); «Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації» (Київ, 2016, 2018); «Сучасна освіта: методологія, теорія, практика» (Київ, 2016, 2017, 2018); «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Київ, 2016, 2017, 2018); «Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя» (Київ, 2018); «Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (Київ, 2019);

– *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи» (Кам'янець-Подільський, 2018);

– *наукових, науково-практичних, методологічних, методичних семінарах* кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету, а також кафедри романо-германських мов і перекладу гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Кандидатська дисертація на тему «Державна політика України в сфері антимонопольної діяльності» захищена у 2010 р., її матеріали в тексті докторської дисертації не використовуються.

Публікації. За темою дослідження автором опубліковано 42 наукові й науково-методичні праці: 1 монографія (одноосібна), 4 розділи в колективних монографіях (1 – одноосібний; 3 – у співавторстві); 17 статей – у провідних фахових наукових виданнях України; 6 статей у наукометричних і зарубіжних

виданнях, 9 тез доповідей – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій, 5 навчальних посібників.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (708 позицій, із них 58 – іноземними мовами), 4 додатків (на 36 сторінках). Робота містить 35 таблиць на 21 сторінці та 48 рисунків на 20 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 497 сторінок (376 сторінок основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми наукового дослідження, її зв'язок із науковими плановими темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, концепцію, гіпотезу (загальну та часткові припущення), методи наукового пошуку, наукову новизну і практичне значення роботи, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження, особистий внесок здобувача, наведено дані про публікації автора, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі дисертаційної праці «**Методологія дослідження розвитку автономності студентів вищої школи**» конкретизовано призначення загальнонаукової методології, розглянуто ті філософські течії, теоретичні досягнення яких сприяють розв'язанню актуальних освітніх проблем. Визначено, що методологія педагогіки є систематизованим знанням про основи і структуру педагогічної теорії, про підходи, принципи і способи отримання знань, які відбивають педагогічні реалії.

Досліджено історико-дидактичні аспекти проблеми розвитку автономності студентів. Конкретизовано особливості потрактування феномена автономності в психологічних та філософських наукових працях. На цій основі визначено *автономність студента* як професійно-особистісне явище, що базується на виключенні або мінімалізації акциденційних впливів та інтенсифікації процесів самоактуалізації особистості в освітній діяльності, що дає змогу оптимізувати навчальну діяльність і забезпечити досягнення якісно високого результату професійної підготовки.

У розділі описано функції автономності в освітній діяльності, а саме: акумулювальну, стимулювальну, аксіологічну, прецедентну, прогностичну.

Було зроблено висновок, що сприятлива основа для розвитку автономності студента створюється внаслідок інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності. Визначено специфіку кожної з цих діяльностей і запропоновано валентно-фрактальну структуру автономності. Авторська позиція полягає в тому, що автономність як дидактичний феномен є сукупністю фракталів.

Кожен фрактал утворюється ітераційно (шляхом повторень), сила й напрям розвитку елементів-складників кожного фрактала зумовлена гносеологічною, аксіологічною та праксеологічною валентністю.

До структури автономності включено чотири фрактали:

- полікогнітивний,
- інструментальний,
- світоглядний,
- коригувально-рефлексійний.

Полікогнітивний фрактал передбачає включення груп знань:

- знання про себе як суб'єкт навчальної діяльності: самоусвідомлення; адекватне розуміння справжніх інтересів; усвідомлення особистої значущості, власного покликання у професійній сфері; знання про сутність автономності: розуміння можливостей та обмежень автономної діяльності в освітньому просторі закладу вищої освіти; поінформованість про права, свободи, обов'язки людини (зокрема, в інформаційному, мережевому просторі);

- знання про сучасне освітнє середовище закладу вищої освіти: обізнаність із новітніми організаційно-технічними досягненнями; розуміння сутності навчальних, процесуальних проблем (якщо такі виникають); компетентність у тих справах, стосовно яких приймається рішення;

- знання про механізми реалізації автономності: володіння способами реалізації прав, захисту власних інтересів, пов'язаних із професійною підготовкою.

Інструментальний фрактал передбачає включення груп умінь, а саме:

- уміння студента працювати зі змістом навчального матеріалу: здійснювати виокремлення ключових ідей предмета, який вивчається, осмислювати й оновлювати його, використовуючи поняття, терміни, дискусійні питання у відповідних галузях наук, знаходити аналогії на основі застосування міжпредметних зв'язків;

- уміння аналізувати й синтезувати засвоєний зміст, зіставляючи його частини з цілісними характеристиками окремих видів діяльності;

- уміння ефективно використовувати в автономній діяльності загальну обізнаність щодо сучасного стану науки, яку представляє певна навчальна дисципліна, новітніх наукових досягнень;

- уміння хронометрувати та реєструвати процес і результати автономної навчальної праці: виконувати навчальні завдання, які подаються в дистанційній формі, у визначений викладачем термін, своєчасно виконувати проекти, творчі та дослідні роботи відповідно до навчального плану;

- уміння реалізувати особисті здібності в автономній діяльності, включаючи перцептивний та управлінський компоненти;

- уміння управляти власними емоційними станами, надаючи їм конструктивний, а не руйнівний характер;

- уміння розуміти позицію інших людей, дотичних до автономної діяльності суб'єкта, орієнтація на саморозвиток та самовдосконалення в автономній діяльності.

Світоглядний фрактал передбачає визначення певних ставлень, а саме:

- особистісне ставлення до власної автономної діяльності (розвинене почуття обов'язку та відповідальності; переконання в доцільності й ефективності автономної діяльності; віра у свою здатність впливати на прикінцеву ефективність автономної діяльності; готовність відповідати за прийняті рішення);

- усвідомлене ставлення до інших (готовність до співпраці з тими, хто думає інакше; відчуття соціальної солідарності, готовність до взаємопідтримки, кооперації, спільних дій, соціального партнерства в мережі);

– усвідомлене ставлення індивіда до предмета автономної діяльності (стійкий та свідомий інтерес до предмета автономної діяльності; критично-позитивне ставлення до навколишнього світу; сформованість потреби в розвитку автономності; позитивне ставлення до освітніх норм і стандартів; повага до зовнішньої думки щодо процесу та результатів автономної діяльності).

Коригувально-рефлексійний фрактал включає групи психологічних, соціально-психологічних і психолого-педагогічних механізмів, а саме:

– психологічні механізми вибору, пов'язані зі створенням спеціальних ситуацій вільного вибору, видів діяльності, які забезпечують більш високий рівень мимовільної поведінки;

– суспільно-психологічні механізми трансформації суспільних норм в особистісно значущі;

– механізми соціально-психологічної адаптації; механізми включення пізнавальних процесів у мимовільну регуляцію поведінки людини;

– психолого-педагогічні механізми прогнозування автономної освітньої діяльності.

Надано аналіз змісту кожного фрактала за трьома валентностями – гносеологічною, праксеологічною, аксіологічною.

Створення валентно-фрактальної структури автономності має елементи наукової новизни, а представлення кожного фракталу в дії в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності студентів дає змогу в оптимальний спосіб перевести дослідження цієї наукової проблеми в русло пошуку ефективних дидактичних механізмів цілеспрямованого розвитку автономності студентів.

У другому розділі дисертаційної праці **«Теоретичні засади інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності студентів вищої школи як організаційно-дидактичної основи розвитку їхньої автономності»** висвітлено теоретичні положення, котрі покладено в основу цілісного розуміння актуальної проблеми дидактики вищої школи – розвиток автономності студентів через реалізацію цілеспрямованої інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності студентів як організаційно-дидактичної фундації активації досліджуваного дидактичного феномена.

Автономність – це та *властивість*, яка активно формується в період навчання в закладі вищої освіти, та *послугується цією властивістю особистість протягом всього життя*.

На основі розкриття сутності, основних властивостей і функції знань як філософської й педагогічної категорії здійснено теоретичний аналіз механізмів інтеріоризації. Досліджено види знань, які опановує студент у період навчання в закладі вищої освіти, і визначено, що інтеріоризація є психологічним механізмом автономності, оскільки її сутність – формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості студента через засвоєння зовнішніх дій і соціальних форм спілкування.

Психолого-дидактичні особливості розвитку автономності студентів в середовищі інтеграції освітньої та самоосвітньої діяльності базувалися на розкритті змістової сутності різних середовищ інтеграції та на виокремленні

декількох пластів інтеграції. Встановлено, що навчально-професійне середовище – сукупність матеріальних і просторово-предметних чинників, соціальних і морально-психологічних компонентів, інформаційно-технологічних ресурсів.

Локальне освітнє середовище – функційний і просторовий комплекс, об'єднання суб'єктів освіти, єдність просторово-предметних і соціально-педагогічних компонентів, коли кожен такий суб'єкт здійснює свою діяльність, використовуючи просторово-предметні елементи цього середовища. Навчально-інформаційне середовище – це частина інформаційного простору, найближче стосовно індивіда інформаційне оточення, сукупність умов, у яких здійснюється його діяльність.

У навчально-інформаційному середовищі розгортаються процеси інтеграції освітньої та самоосвітньої діяльності студента, яка охоплює чотири пласти:

- а) пласт інтеграції змісту навчання;
- б) пласт інтеграції форм освітньої та самоосвітньої діяльності;
- в) пласт інтеграції методів і прийомів освітньої та самоосвітньої діяльності студентів;
- г) пласт інтеграції індивідуально-психологічних властивостей студента (студентів) та викладача (викладачів).

Важливими для всіх пластів інтеграції, а відтак – для розвитку автономності студента в інтегративному просторі – є положення про те, що:

– інтегративний освітній простір – це соціально-педагогічна система, створювана як засіб для досягнення мети – якісної підготовки сучасного спеціаліста, який володіє цілісним професійним світоглядом, професійними компетентностями, який виявляє професійну гнучкість і мобільність, який здатний до швидкої адаптації, до перманентних змістових і технологічних змін;

– інтегративний освітній простір – цілісна система, що складається з елементів, частин, які знаходяться в нерозривному зв'язку між собою, утворюючи тим самим її структуру як ціле, що характеризується аспектом стану і аспектом руху, розвитку та саморозвитку;

– інтегративний освітній простір характеризується своїми функціями, через які заклад вищої освіти включається в більш складні системи – регіональний освітній простір, національний освітній простір, світовий освітній простір;

– інтегративний освітній простір закладу вищої освіти є відкритою соціальною системою, яка здійснює активну взаємодію з іншими соціальними інститутами, з одного боку, і забезпечує різноманіття взаємин його суб'єктів в даному просторі, з іншого боку;

– інтегративному освітнього простору закладу вищої освіти властива ієрархічність будови, яка залежить від ступеня взаємозв'язку його компонентів і кластерів-підпросторів;

– проектування інтегративного освітнього простору закладу вищої освіти в системі забезпечення якості професійної підготовки базується на об'єднанні й посиленні ресурсів, наявних у його розпорядженні та інших його суб'єктів;

– інтегративний освітній простір сприяє ширшому й активному використанню потенціалу закладу вищої освіти в регіональному розвитку

системи професійної освіти, упровадженню навчальних, методичних, наукових розробок, спрямованих на підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців.

Надано розгорнуту характеристику кожному з пластів інтеграції.

Перший пласт інтеграції – *інтеграція змісту освітньої й самоосвітньої діяльності студентів* – аналізуємо, спираючись на науковий доробок вітчизняних дидактів, що досліджують проблеми трансформації змісту навчання у вищій школі.

Інтеграція змісту освітньої й самоосвітньої діяльності студентів закладів вищої освіти передбачає врахування таких загальних вимог: відповідності змісту освіти актуальним потребам суспільного розвитку, з якого випливає необхідність включати до змісту освіти не тільки знання та формування вмінь, але й фрагменти, які забезпечують відбиття досвіду творчої діяльності людства й досвіду особистісного ставлення до системи загальнолюдських цінностей; єдності змістової та процесуальної сторін навчання, яка, зокрема, означає єдність змісту навчальної дисципліни, а також єдність способів засвоєння змісту та їхню відповідність цьому змісту; принцип структурної єдності змісту освіти на різних її рівнях та інші.

Для **другого пласту** – *пласту інтеграції форм освітньої та самоосвітньої діяльності студентів* – суттєвими є ті новації, які зараз апробуються в практичній діяльності вітчизняних закладів вищої освіти та в організації самоосвітньої діяльності суб'єктів навчального процесу.

Традиційна лекційно-семінарська система навчання, яка від появи перших європейських університетів базувалася на дієвості таких форм навчання, як лекція, семінар, практичне заняття, колоквиум, лабораторне заняття, доповнюється нині комбінованим (змішаним) навчанням, інтерактивним навчанням, так званим «перевернутим навчанням». Традиційні форми набувають нового забарвлення, модифікуються відповідно до сучасних вимог.

Поширення в освітньому процесі вищої школи як на лекціях, так і на практичних і семінарських заняттях набувають різноманітні форми ігрової імітації. Імітаційно-ігровий підхід стає популярним в освітньому процесі закладів вищої освіти з середини 80-х років минулого століття у вигляді застосування різноманітних ділових ігор. Нині більш розповсюдженим є термін «гейміфікація» (або ігрофікація, від англ. gamification, геймізація) – застосування підходів, характерних для комп'ютерних ігор, і програмних інструментів для неігрових процесів. Основний принцип гейміфікації – це забезпечення отримання постійного, вимірного зворотного зв'язку від гравців-користувачів, що забезпечує можливість динамічного коригування їхньої поведінки.

Третій пласт інтеграції, який уможливорює активацію розвитку автономності студентів, – *пласт інтеграції методів і прийомів освітньої й самоосвітньої діяльності*.

Методи навчання у вищій школі визначаються дидактами як оптимальні шляхи досягнення мети й завдань навчання, опанування змісту професійної підготовки студентів. Педагоги зазначають, що методи навчання є способами

взаємопов'язаної діяльності вчителів і учнів, викладачів і студентів, що спрямовані на досягнення цілей освіти, виховання і розвиток суб'єктів під час навчання (Ю. Бабанський, С. Гончаренко).

Серед розмаїття класифікацій методів навчання, які застосовуються у вищій школі, увагу привертає класифікація українського дидакта І. Кобиляцького: усі методи навчання, які використовуються в практиці роботи закладів вищої освіти, можна розділити на дві великі групи: методи теоретичні і практичні. Швидкозмінним реаліям навчального процесу в сучасній вищій школі більше відповідає класифікація методів І. Лернера, М. Скаткіна, М. Махмутова, В. Краєвського. Її сприймають як основну для педагогіки вищої професійної освіти. Автори цієї класифікації виходили з того, що в ідеалі метод навчання – це спосіб проектування педагогом пізнавальної діяльності учня, студента. Оскільки успіх навчання значною мірою залежить від спрямованості й зовнішньої активності суб'єктів навчання, способів їхньої діяльності, то саме характер цієї діяльності, рівень самостійності суб'єктів навчального процесу в навчально-пізнавальній (а відтак – в освітній і самоосвітній) діяльності, вияв творчих здібностей і мають, на думку вчених, слугувати важливим критеріям вибору методу. Оптимальною з точки зору багатьох науковців видається класифікація методів, у якій запропоновано вирізняти п'ять груп методів навчання: пояснювально-ілюстративні; репродуктивні; проблемного викладу матеріалу; частково-пошукові (евристичні); дослідні.

У площині інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності студентів варто активізувати методи проблемного навчання, застосування яких у практиці роботи закладів вищої освіти нараховує більше двох століть. Теоретичне підґрунтя для виокремлення цих методів в окрему групу створене працею К. Вергасова «Проблемне навчання у вищій школі». Нині серед вітчизняних дидактів не існує однастайності щодо визначення методів проблемного навчання в загальних класифікаціях, однак поділяємо позицію, сформульовану у свій час С. Гончаренком, який указував, що проблемний виклад навчального матеріалу має посісти чільне місце як у практиці роботи закладів загальної середньої, так і вищої освіти. Ю. Бабанський наголошував на тому, що задля оптимізації будь-якого методу або групи методів навчання необхідно враховувати таке: кожен із методів навчання орієнтований на розв'язання певного кола дидактичних завдань, але побічно сприяє вирішенню й інших завдань; необхідно оцінювати можливості кожного методу навчання, знати його сильні та слабкі сторони, обирати на цій основі їхнє оптимальне сполучення; уявлення про оптимальний комплекс методів завжди є конкретним: те, що для одних умов є вдалим, для інших умов, іншої теми або форми навчальної роботи може стати неприйнятним; для здійснення оптимального вибору методів навчання, їхнього ефективного сполучення необхідно знати всі наявні в педагогіці методи, їхні цілісні класифікації (щоб було з чого вибирати); чим якісніше уявлення про методи, чим більш різностороннім є спілкування суб'єктів навчальної діяльності, чим глибше знання педагогом свого предмета, тим більш оптимальним буде комплекс обраних методів.

Інтеграція освітньої й самоосвітньої діяльності студентів здійснюється не лише на рівні змісту навчання, методів і прийомів навчальної діяльності, – *інтегруються й особистісні новоутворення*, які безпосередньо впливають на розвиток автономності (**четвертий пласт**).

Методологічне підґрунтя, визначене в першому розділі дисертації, надає необхідні й достатні підстави для розуміння того, що відбувається в освітніх взаємодіях й освітніх процесах, визначає основні напрями їхнього проєктування й організації, знімає тривожність і неадекватні очікування щодо їхніх результатів, допомагає ставити реалістичні цілі, пропонує систему понять й уявлень, у яких новітні явища могли б бути осмислені, зрозумілі й описані.

Особисті новоутворення, як і суто дидактичні новації, спираються на знання викладачем своїх прав та обов'язків, що сприяє використанню їх у повному обсязі, забезпечує створення в закладі вищої освіти атмосфери високопродуктивної праці, взаємної поваги між викладачами й студентами, викладачами й керівним складом. Інтеграція освітньої й самоосвітньої діяльності саме в четвертому пласті уможлиблюється лише в тому випадку, коли викладач активує резерви власної педагогічної культури. Як відомо, педагогічна культура має дві форми прояву: статичну й динамічну. Статична форма відображає її як наявний рівень, який забезпечує подальший розвиток. Динамічна форма педагогічної культури виявляється в розвитку вміння реагувати на зміни, що відбуваються в навколишній дійсності, удосконалювати себе відповідно до умов довкілля, застосовуючи набуту систему педагогічних цінностей, що відповідає більш високим (конструктивному, евристичному, творчому) рівням культури. Завдяки динамічній формі в процесі педагогічної діяльності створюються умови для розвитку особистості та її педагогічної культури.

Якщо педагогічна культура й педагогічна майстерність – це новоутворення в структурі особистості викладача вищої школи, то професійне самовизначення – новоутворення в структурі особистості студента. Самовизначення особистості безпосередньо розвивається в актах самодіяльності. Самодіяльність – це вільна й самоспрямована діяльність, що визначає та змінює самі способи діяльності. В умовах самодіяльності людина не обмежується їх відтворенням, а націлена на їхній розвиток, творчість. Конституювальною основою творчої людини є її свобода. Виникнувши як засіб, свобода породжує багатий світ людської діяльності, у якому сама стає вищою метою, передусім, у сфері культури – у міру того, наскільки вона виявляється джерелом творчості. У плані розуміння особливостей організації навчальної та дослідної діяльності студентів важливо враховувати компонентний склад зовнішньої структури навчальної діяльності: навчальна мотивація, навчальні завдання в певних ситуаціях (у різних формах завдань); навчальні дії; контроль, що переходить у самоконтроль; оцінка, що переходить у самооцінку. В автономній діяльності свобода як можливість вибору (форм, змісту навчання, методів навчання) зберігає своє ціннісне значення не тільки у вигляді формального вибору, але й на рівні життєвої домінанти.

Свобода – міра необхідності, міра, задана іманентними ціннісними підставами, необхідність для забезпечення внутрішнього саморозвитку, оскільки осмислити нескінченну смислову міць духовної свободи можна тільки за наявності певної межі. Свобода тлумачиться не тільки як психологічний і соціальний феномен. У гуманістичній ціннісній системі підкреслюється суб'єктивно діяльний аспект свободи. Свобода – це здатність людини самовизначатися щодо своїх дій. Самодетермінація в автономній діяльності особистості виявляється, передусім, як її вільне самовизначення. Самовизначення – це загальна форма реалізації продуктивно-творчих сил особистості: мислення, уяви, волі, віри тощо.

Серед особистісних властивостей студента особливе місце займають креативність, ініціативність, підприємливість, здатність самостійно розв'язувати проблеми, уміння працювати у творчій групі, висувати й вирішувати завдання саморозвитку. Автономність як явище є спонукальною підставою для розвитку відповідних особистісних якостей: когнітивні (пізнавальні) якості – уміння відчувати навколишній світ, ставити питання, відшукувати причини явищ, позначати своє розуміння або нерозуміння питання; креативні (творчі) якості – натхнення, фантазія, гнучкість розуму, чуйність до протиріч; нестандартність думок, почуттів, рухів; прогностичність; критичність; наявність своєї думки та ін.; методологічні якості – здатність усвідомлювати цілі навчальної діяльності й уміння їх пояснити, уміння поставити мету й організувати її досягнення, здатність до нормотворчості, рефлексійне мислення, самоаналіз і самооцінка; комунікативні якості, пов'язані з необхідністю взаємодіяти з іншими людьми опосередковано (у мережі) або безпосередньо, з об'єктами навколишнього світу та його інформаційними потоками; уміння знаходити, перетворювати й передавати інформацію; виконувати різні соціальні ролі в групі й колективі, використовувати сучасні телекомунікаційні технології (електронна пошта, інтернет) та ін.; світоглядні якості, що зумовлюють емоційно-ціннісні установки студента, його здатність до самопізнання й саморуку, уміння визначати своє місце й роль у навколишньому світі, сім'ї, колективі, природі, державі, національні та загальнолюдські прагнення, патріотичні якості особистості, здатність до толерантності тощо.

Створено концепцію розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої та самоосвітньої діяльності. Зміст концепції втілюють п'ять концептуальних ідей:

– *ідея системного комунітаризму* (автономність розглядається як цілісна система, що складається з взаємозв'язаних компонентів-складників, включає суб'єкт у різні види діяльності; знання про автономність у цілому, її властивості, структуру домінує над знаннями про часткові складники автономності);

– *ідея контекстово-предметного навчання* (особистісне включення студента в освітню діяльність; послідовне динамічне моделювання цілісного

змісту, форм й умов майбутньої професійної діяльності; діалектичність змісту навчання; єдність навчання й саморозвитку; відкритість; діяльність навчання й викладання контекстні щодо соціальних умов розвитку вітчизняного суспільства);

– *ідея конструктивізму* (використання в освітній і самоосвітній діяльності особистого досвіду і знань для засвоєння нового знання; одночасне осмислення як окремого явища, так і їхньої системи в процесі пізнання);

ідея оптимізації та інтенсифікації навчального процесу (вибір оптимального варіанта процесу навчання в конкретній ситуації, підвищення швидкості й якості навчальної роботи, що виконується в певний проміжок часу);

ідея неперервності та функціональної повноти розвитку автономності студента (цільове, функційне об'єднання навчального змісту й технологій його вивчення в закінчені самостійні комплекси-модулі, взаємодія на функційному рівні всіх пластів інтеграції освітньої та самоосвітньої діяльності в практико-орієнтованому напрямі, неперервність навчання й освітнього процесу на противагу дискретності).

Визначено закономірності розвитку автономності студентів. Закономірностями розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності вважаємо об'єктивно існуючі, постійні й необхідні зв'язки та взаємозалежності, що визначають перебіг інтеріоризаційних процесів і зумовлюють ефективність і результативність розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності. Нами виокремлено:

а) зовнішні загальні закономірності, пов'язані з включенням автономної діяльності студентів у загальну систему суспільних відносин і взаємотосунків:

– зумовленість розвитку автономності студентів станом педагогічної науки та сучасними інформаційно-технічними досягненнями;

– визначальний вплив процесуальних особливостей навчальної діяльності на розвиток автономності суб'єктів навчального процесу;

– закономірність гармонізації зовнішніх і внутрішніх чинників як запоруки ефективності розвитку автономності студентів.

б) внутрішні закономірності, які є властиво специфічними для автономності як системотвірної визначальної характеристики діяльності студентів:

– біфуркаційність змісту освітньої й самоосвітньої діяльності студента як запорука успішності формування основних показників автономності;

– залежність потреби студента в автономній діяльності від педагогічної майстерності, загальнокультурного рівня, відповідальності й сумлінного ставлення до виконання фахових обов'язків викладача вищої школи;

– залежність оптимального темпу розвитку автономності від особистісного сприйняття навчально-пізнавального матеріалу та його відповідності

індивідуально-психологічним особливостям студента як суб'єкта автономної навчальної діяльності.

На основі вказаних вище закономірностей сформульовано принципи розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності. До числа таких принципів належать:

- принцип єдності соціалізації та професіоналізації особистості в автономній діяльності;
- принцип наступності станів і видів діяльності: «доавтономної» – «автономної» – «позаавтономної»;
- принцип свідомості автономної діяльності;
- принцип професійно орієнтованої мобільності студента в автономній діяльності;
- принцип гнучкості й варіативності у виборі змісту автономної діяльності.

У третьому розділі дисертаційної праці **«Обґрунтування моделі системи розвитку автономності студентів вищої школи в середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності»** розглянуто механізми та специфіку дидактичного моделювання, описано основні властивості дидактичних моделей різних типів. Розроблено й деталізовано модель системи розвитку автономності студентів як дидактичний інструмент впливу на цей процес.

Побудова моделі системи розвитку автономності студентів спирається на такі основні положення, а саме: цілісність, організованість й упорядкованість (організованість означає регульованість, управління зв'язками між елементами або структурними складниками моделі системи та її зв'язками, а упорядкованість зумовлена домінуванням суттєвих зв'язків над випадковими) та об'єктивність зв'язків (між елементами, компонентами, етапами реалізації моделі системи).

Організаційними принципами функціонування змодельованої системи розвитку автономності студентів є такі: нелінійності; звернення до активності особистості через ціннісно-вартісну діяльність; динамічності та діалогічності сучасної фахової підготовки; пізнавальної активності та самостійності майбутнього фахівця; опори на провідні види діяльності в разі вибору виду занять і способів розв'язування навчальних завдань.

Модель системи розвитку автономності студентів покликана реалізувати загальну мету професійної підготовки – формування конкурентноздатного фахівця, який навчений діяти автономно. Розроблена модель (рис. 1) складається з п'яти компонентних блоків (їм відповідають етапи технології реалізації: цілепокладання, ціннісно-орієнтаційний; діяльнісно-процесуальний; коригувальний; прогностичний). Розроблено зміст кожного етапу, який представлено в інформаційно-змістових характеристиках, і деталізовано способи виконання конкретних дій студентами на кожному етапі (діяльнісно-процесуальні характеристики). Модель системи розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти реалізується за трьома позиціями: оптимальною, ймовірнісною та критичною.

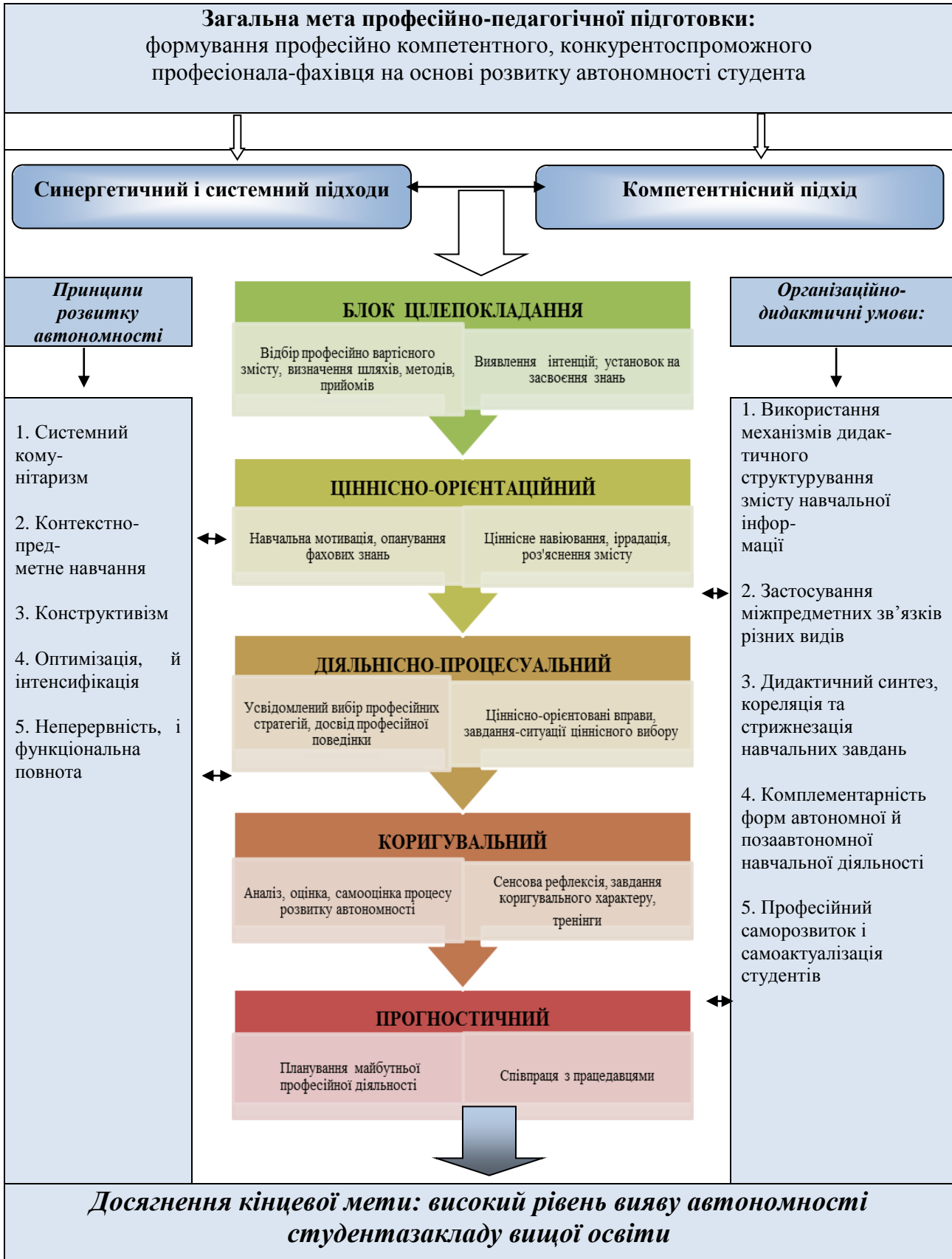

Рис. 1. Модель системи розвитку автономності студентів вищої школи в середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності

Виявлено, дефініційовано й деталізовано організаційно-дидактичні умови розвитку автономності студентів. До таких умов належать:

- використання механізмів дидактичного структурування змісту навчальної інформації;
- застосування міжпредметних зв'язків різних видів;
- дидактичний синтез, кореляція та стрижнезація навчальних завдань;
- комплементарність форм автономної та позаавтономної діяльності на ґрунті застосування ІКТ;
- професійний саморозвиток і самоактуалізація студентів в автономній діяльності.

Дібрано критерії та показники розвитку автономності студентів вищої школи, надано опис рівнів сформованості автономності за чотирма позиціями:

- початкового розвитку (I);
- діяльнісного усвідомлення (II);
- діяльнісного пізнання (III);
- продуктивний (IV).

Теоретичне обґрунтування моделі системи розвитку автономності студентів надає підстави для здійснення різнопланової дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на перевірку дієвості та ефективності функціонування системи розвитку автономності на основі створення сукупності відповідних організаційно-дидактичних умов за різними позиціями.

Четвертий розділ дисертаційної праці **«Дослідно-експериментальна апробація моделі системи розвитку автономності студентів вищої школи»** присвячено питанням практичної апробації моделі системи розвитку автономності студентів у реаліях освітнього процесу вищої школи.

Методикою дослідно-експериментальної роботи передбачалося проведення трьох етапів: констатувального експерименту першого порядку, формувального експерименту та констатувального експерименту другого порядку. На кожному етапі конкретизувалися мета та завдання. Дослідно-експериментальна робота проводилася зі студентами трьох груп (дві експериментальні та одна контрольна). Для діагностувальної роботи було визначено дві експериментальні (ЕГ-1 – 134 студенти; ЕГ-2 – 138 студентів) й одну контрольну (КГ – 138 студентів) групи.

Під час констатувального експерименту першого порядку на основі застосування широкого кола діагностичних методів і методик (анкетування, опитування, тести, ігри діагностичного спрямування) ми визначили рівень сформованості показників кожного з чотирьох факторів автономності. Також була проведена робота з викладачами предметних кафедр, під час якої з'ясувалося ставлення педагогів до проблеми розвитку автономності студентів, визначалося коло тих форм, які, на думку викладачів, є сприятливими для розвитку автономності студентів.

До формувальних дій залучалися студенти першої та другої експериментальних груп. Дидактичні впливи розгорталися відповідно до блоків

моделі системи розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти. Для вибору студентам було запропоновано дистанційні факультативні курси «Константи автономності» та «Полікультурна освіта». Також студенти експериментальних груп удосконалювали вміння й навички автономної діяльності в межах спецкурсу «Переклад та редагування документів», укладали свої вимоги до лекційних занять, автономно створювали відеопрезентації, слайд-шоу, отримували консультативну допомогу дистанційно, брали участь у ділових іграх, виконували завдання та вправи самооцінного спрямування.

Підсумки формувального експерименту узагальнювалися під час констатувального експерименту другого порядку: був визначений підсумковий рівень сформованості автономності студентів трьох груп за кожним фракталом, визначена динаміка формування автономності. Саме для визначення динаміки застосовувалися методи математичної статистики (ранжування, середнє арифметичне, критерій згоди Пірсона).

Узагальнення статистичної інформації дає підстави для висновку про те, що позитивні зрушення спостерігаються щодо формування всіх фракталів автономності.

Успішною можна вважати роботу щодо формування показників полікогнітивного, коригувально-рефлексійного, інструментального фракталів, менш успішними в кількісному відношенні, та від того не менш значущими були позитивні зміни, які зафіксовані у формуванні показників світоглядного фракталу автономності студентів. Кількість студентів експериментальних груп, що мають високий рівень автономності, збільшилася на 11 %.

Зроблено висновок, що модель системи розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти, імплементована в практику вищої школи на основі створення відповідної сукупності визначених організаційно-дидактичних умов, забезпечує отримання позитивного ефекту щодо розвитку автономності студентів в середовищі інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності, а також показує цілковиту її придатність для впровадження в сучасний освітній процес вищої школи.

Отже, констатовано, що мета дослідження досягнута, а висунуті завдання виконано, що підтверджується узагальненими результатами кількісного і якісного аналізу отриманих по завершенню проведення експериментальної роботи емпіричних даних; доведено коректність висунутої на початку дослідження загальної гіпотези, конкретизованої в часткових припущеннях (таблиця 1 і таблиця 2).

Таблиця 1

**Сформованість показників фракталів автономності студентів
(констатувальний експеримент першого порядку)**

<i>Рівні сформованості</i>	ЕГ-1 / Фрактали (%)					ЕГ-2 / Фрактали (%)					КГ / Фрактали (%)				
	Світоглядний	Полікогнітивний	Інструментальний	Коригувально-рефлексійний	Σ /ср	Світоглядний	Полікогнітивний	Інструментальний	Коригувально-рефлексійний	Σ /ср	Світоглядний	Полікогнітивний	Інструментальний	Коригувально-рефлексійний	Σ /ср
Початковий	13	27	26	22	22	15	25	28	22	22	45	34	22	19	30
Середній	40	38	33	42	39	27	35	43	54	40	20	26	28	29	26
Вищий за середній	24	28	37	31	30	36	30	24	18	27	20	31	37	44	34
Високий	23	7	4	5	9	22	10	5	6	11	15	9	13	8	10

Примітка. ЕГ-1 – діагностувальна інформація першої експериментальної групи; ЕГ-2 – діагностувальна інформація другої експериментальної групи; КГ – діагностувальна інформація контрольної групи.

**Сформованість показників фракталів автономності студентів
(констатувальний експеримент другого порядку)**

<i>Рівні сформованості</i>	ЕГ-1 / Фрактали (%)					ЕГ-2 / Фрактали (%)					КГ / Фрактали (%)				
	Світлоглядний	Полікогнітивний	Інструментальний	Коригувально-рефлексійний	Σ/ср., динаміка	Світлоглядний	Полікогнітивний	Інструментальний	Коригувально-рефлексійний	Σ/ср., динаміка	Світлоглядний	Полікогнітивний	Інструментальний	Коригувально-рефлексійний	Σ/ср., динаміка
Початковий	8	17	15	13	10,6 (-8,0)	10	15	15	20	12 (-6,0)	40	28	14	15	21 (-5,4)
Середній	24	25	20	30	22,8 (-11,8)	15	23	33	42	25,6 (-12)	23	30	23	28	25,8 (-0,8)
Вищий за середній	35	38	45	42	44,4 (+9,0)	48	40	35	28	40,2 (+8,6)	20	32	45	47	35,2 (+2,8)
Високий	33	20	20	15	22,2 (+11)	27	22	17	10	22,2 (+10)	17	10	18	10	18 (+3,4)

Примітка. ЕГ-1 – діагностувальна інформація першої експериментальної групи; ЕГ-2 – діагностувальна інформація другої експериментальної групи; КГ – діагностувальна інформація контрольної групи студентів.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до розв'язання актуальної наукової проблеми розвитку автономності студентів закладів вищої освіти на теоретико-методологічному рівні. Одержані результати підтверджують гіпотезу, сформульовану на початку дослідної роботи. Досягнуто мету та виконано завдання, що й виявляється необхідною та достатньою ґрунтовною основою для формулювання загальних висновків.

1. На основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної вітчизняної та зарубіжної літератури з'ясовано стан наукового розуміння проблеми розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти та визначено теоретико-методологічні засади її дослідження.

Основоположною базою для вивчення феномена автономності слугує загальнонаукова методологія. Саме цим зумовлений розгляд тих філософських течій, теоретичні досягнення яких сприяють розв'язуванню актуальних освітніх проблем. Конкретизовано положення про методологію педагогіки як конкретною науковою складовою загальнонаукової методології, яка допомагає педагогу-досліднику визначити загальні орієнтири для здійснення наукового пошуку в освітній сфері.

Досліджено історико-дидактичні аспекти проблеми розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти та конкретизовано особливості трактування феномена автономності в психологічних і філософських наукових працях. Визначено, що автономність студента як професійно-особистісне явище базується на виключенні або мінімалізації акцидентних впливів та інтенсифікації процесів самоактуалізації особистості в освітній діяльності, що дає змогу оптимізувати навчальну діяльність і забезпечити досягнення якісно високого результату професійної підготовки. Уточнено функції автономності в освітній діяльності (акумулювальна, стимулювальна, аксіологічна, прецедентна, прогностична). Сприятливим фундаційним підґрунтям для розвитку автономності студента є різнорівневі площини (пласти) інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності.

2. Розроблено валентно-фрактальну структуру автономності. Автономність як дидактичний феномен є сукупністю фракталів. Кожен фрактал утворюється ітераційно, сила й напрям розвитку елементів-складників кожного фрактала зумовлена гносеологічною, аксіологічною та праксеологічною валентністю. Структура автономності студента закладу вищої освіти містить чотири фрактали: полікогнітивний, інструментальний, світоглядний, коригувально-рефлексійний. Зміст кожного фрактала описується за трьома вказаними вище валентностями.

Досліджено види знань, які засвоює студент у період навчання в закладі вищої освіти. Конкретизовано, що інтеріоризація є психологічним механізмом розвитку автономності. Наголошено на тому, що автономність – це та властивість, яка активно формується саме в період здобуття освіти в закладі вищої освіти, а послуговується цією властивістю особистість протягом усього життя.

Освітня діяльність сучасного студента вищого навчального закладу розгортається в навчально-професійному та навчально-інформаційному середовищах. Встановлено, що навчально-професійне середовище – це сукупність матеріальних і просторово-предметних чинників, соціальних і морально-психологічних компонентів, інформаційно-технологічних ресурсів. У навчально-інформаційному середовищі розгортаються процеси інтеграції освітньої та самоосвітньої діяльності студента, яка охоплює чотири пласти: а) інтеграції змісту навчання; б) інтеграції форм освітньої та самоосвітньої діяльності; в) інтеграції методів і прийомів освітньої та самоосвітньої діяльності студентів; г) інтеграції індивідуально-психологічних властивостей студента (студентів) і викладача (викладачів).

3. Створено концепцію розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої та самоосвітньої діяльності. Зміст концепції втілюють п'ять концептуальних ідей:

- ідея системного комунітаризму;
- ідея контекстно-предметного навчання;
- ідея конструктивізму;
- ідея оптимізації й інтенсифікації освітнього процесу;
- ідея неперервності та функційної повноти розвитку автономності студента.

Визначено закономірності розвитку автономності студентів як об'єктивно існуючі, постійні й необхідні зв'язки та взаємозалежності, що зумовлюють перебіг інтеріоризаційних процесів і забезпечують ефективність і результативність розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності.

У дисертаційній праці виокремлено: зовнішні загальні закономірності, пов'язані з включенням автономної діяльності студентів у загальну систему суспільних відносин і взаємостосунків (зумовленість розвитку автономності студентів станом педагогічної науки та сучасними інформаційно-технічними досягненнями; визначальний вплив процесуальних особливостей навчальної діяльності на розвиток автономності суб'єктів навчального процесу; закономірність гармонізації зовнішніх і внутрішніх чинників як запоруки ефективності розвитку автономності студентів), і внутрішні закономірності, які є властиво специфічними автономності як системотвірній визначальній характеристиці діяльності студентів (біфуркаційність змісту освітньої й самоосвітньої діяльності студента як запорука успішності формування основних показників автономності; залежність потреби студента в автономній діяльності від рівня педагогічної майстерності, загальнокультурного рівня, відповідальності й сумлінного ставлення до виконання фахових обов'язків викладача вищої школи; залежність оптимального темпу розвитку автономності від особистісного сприйняття навчально-пізнавального матеріалу та його відповідності індивідуально-психологічним особливостям розвитку студента як суб'єкта автономної навчальної діяльності).

Сформульовано спеціальні (специфічні) принципи розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти: єдності соціалізації та

професіоналізації особистості в автономній діяльності; наступності станів і видів діяльності «доавтономної» – «автономної» – «позаавтономної»; свідомості автономної діяльності; професійно орієнтованої мобільності студента в автономній діяльності; гнучкості й варіативності у виборі змісту автономної діяльності.

Надано аналіз інноваційним технологіям, які застосовуються в освітньому просторі вітчизняної вищої школи, акцент зроблено на інформаційно-комунікаційних технологіях, зокрема, на тих можливостях, які відкриваються в застосуванні дистанційного та комбінованого навчання (або їх елементів) у процесі розвитку автономності студентів закладів вищої освіти.

4. Обґрунтовано, розроблено й деталізовано модель системи розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти. Теоретична модель системи розвитку автономності студентів спирається на такі основні організаційні положення: цілісність, організованість, упорядкованість (організованість означає регульованість, управління зв'язками між елементами або структурними компонентами моделі системи та її зв'язками, а упорядкованість зумовлена домінуванням суттєвих зв'язків над випадковими) та об'єктивність зв'язків (між елементами, компонентами, етапами реалізації моделі системи).

Модель системи розвитку автономності студентів складається з п'яти блоків (яким відповідають етапи технології реалізації): цілепокладання, ціннісно-орієнтаційний, діяльнісно-процесуальний, коригувальний, прогностичний. Розроблено зміст кожного етапу технології, який представлено в інформаційно-змістових характеристиках, а також деталізовано шляхи виконання конкретних дій студентами на кожному етапі (діяльнісно-процесуальні характеристики).

Модель системи розвитку автономності студентів реалізується за трьома позиціями: оптимальною, імовірнісною та критичною.

5. Виявлено, дефініційовано й деталізовано організаційно-дидактичні умови реалізації моделі системи розвитку автономності студентів в освітньому процесі вищого навчального закладу: використання механізмів дидактичного структурування змісту навчальної інформації; застосування міжпредметних зв'язків різних видів; дидактичний синтез, кореляція та стрижнезація навчальних завдань; комплементарність форм автономної та позаавтономної діяльності на ґрунті застосування ІКТ; професійний саморозвиток і самоактуалізація студентів в автономній діяльності.

6. Дібрано критерії та показники розвитку автономності студентів вищої школи, надано опис рівнів сформованості автономності за чотирма позиціями: рівень початкового розвитку (I); діяльнісного усвідомлення (II); діяльнісного пізнання (III); продуктивний (IV).

Дослідним шляхом перевірено загальну гіпотезу, а також часткові припущення про те, що імплементація моделі системи в освітній процес вищої школи на основі створення сукупності відповідних організаційно-дидактичних умов вирішально впливають на розвиток показників кожного з чотирьох фракталів автономності студентів двох експериментальних груп. Розгалужена

діагностична робота, дистанційні факультативні курси «Константи автономності» та «Полікультурна освіта», спецкурс «Переклад та редагування документів», автономне створення відеопрезентацій, слайд-шоу, дистанційна допомога в навчальній діяльності, ділові ігри, завдання та вправи самооцінного спрямування сприяли формуванню показників автономності кожного з чотирьох фракталів. За допомогою методів математичної статистики визначено позитивну динаміку формування показників фракталів автономності студентів експериментальних груп.

Конкретизовано перспективні напрями подальших наукових досліджень, пов'язаних із розвитком автономності студентів (культурологічний і науково-педагогічний виміри).

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем, пов'язаних із формуванням і розвитком складного дидактичного феномена, яким є автономність сучасного студента. Водночас дослідження автономності переводять у новий вимір такі дидактичні проблеми й питання, як удосконалення форм навчання й форм організації навчання, урізноманітнення методів навчальної роботи та методів самопідготовки студентів тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Попов Р. А. Розвиток автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти: теоретико-методологічний аспект: монографія. Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2019. 366 с.
2. Попов Р. А. Компонентний аналіз діагностування рівня сформованості загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей. *Компетентнісно орієнтована парадигма підготовки майбутнього філолога*: колект. монографія / за ред. проф. О. В. Малихіна. Київ: ТОВ «НВО «Інтерсервіс», 2016. Ч. 2. С. 179–288.
3. Попов Р. А. Концепція створення організаційно-дидактичних умов автономності студентів філологів. *Стратегії інтенсифікації вищої гуманітарної освіти в Україні та країнах ЄС*: колект. монографія / О. В. Малихін, В. І. Ковальчук, Н. О. Арістова, Р. А. Попов, І. С. Гриценко. Київ: НУБіП України, 2017. С. 230–288.
4. Попов Р. А. Теоретичні й методологічні основи компетентнісного підходу в організації самостійної освітньої діяльності студентів філологічних спеціальностей. *Суб'єктивація процесу фахової підготовки майбутнього філолога: теоретичні і практичні аспекти*: монографія / за ред. проф. О. В. Малихіна. Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2017. Частина 1. С. 313–401.
5. Попов Р. А. Діагностування актуального рівня розвитку автономності студентів вищої школи. *Стратегії інтеріоризації змісту професійної підготовки майбутніх філологів: теорія і практика*: монографія / за ред. проф. О. В. Малихіна. Київ: ЦП «Комппринт», 2018. Ч. 1. С. 24–45.

Статті в наукових фахових виданнях України

6. Попов Р. А. Пізнавальна самостійність особистості як передумова розвитку автономності студента в освітній діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 53 (106). С. 219–229.
7. Попов Р. А. Становлення проблеми розвитку автономності особистості в діяльності. *Молодь і ринок*. Дрогобич: «ШВИДКОДРУК», 2017. Випуск 8 (151). С. 39–45.
8. Попов Р. А. Реалізація положень синергетичного та компетентнісного підходу в контексті дослідження розвитку автономності студентів. *Молодий вчений*. Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2017. Випуск 8 (48). С. 275–280.
9. Попов Р. А. Self-Actualization and Self-Fulfillment in The Context of Students' Autonomy Development Within The Educational Process. *Наука і освіта*. 2017. № 5. Р. 134–139.
10. Попов Р. А. Розвиток автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності: дидактичні закономірності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна* / За ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. Вип. XXXI. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2018. С. 192–203.
11. Попов Р. А. Сукупність принципів розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності. *Молодь і ринок*. Дрогобич: «ШВИДКОДРУК», 2018. Випуск № 9 (164). С. 96–102.
12. Попов Р. А. Integration of innovational and traditional learning technologies as a way to develop students' autonomy in educational activity in higher school. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 4. С. 54–58.
13. Попов Р. А. Сукупність організаційно-дидактичних умов реалізації моделі системи розвитку автономності студентів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна* / За ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. Вип. XXXIII. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2019. С. 87–96.
14. Попов Р. А. Реалізація технологічного підходу в процесі розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету: Педагогічні науки*. Херсон: Вид-во ХДПУ, 2018. Вип. 83. Т. 1. С. 66–71.
15. Попов Р. А. Концептуальні положення розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності у вищій школі. *Науковий часопис НПУ імені Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Випуск 61. С. 247–252.
16. Попов Р. А. Імплементация інноваційних технологій в освітній процес вищої школи як засіб розвитку автономності студентів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. Вип.25 (2-2018). Ч. 1. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 154–161.

17. Попов Р. А. Моделювання процесу розвитку автономності студентів закладів вищої освіти. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії» – Спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. Вип. 6. Кн. 2. Том III (81). Київ: Гнозис, 2018. С. 461–471.

18. Попов Р. А. Модель системи розвитку автономності студентів вищого навчального (освітнього) закладу. *Молодь і ринок*. Дрогобич: «ШВИДКОДРУК», 2019. Випуск № 4 (171). С. 91–99.

19. Попов Р. А. Розвиток автономності студентів закладів вищої освіти: валентно-фрактальний вимір розуміння проблеми. *Молодь і ринок*. Дрогобич: «ШВИДКОДРУК», 2019. Випуск № 5 (172). С. 84–91.

20. Попов Р. А. Розвиток автономності студентів: основи дидактичного моделювання процесу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]*. Запоріжжя: КПУ, 2019. Вип. 63. Т. 2. С. 132–137.

21. Попов Р. А. Комплексне застосування інноваційних і традиційних технологій навчання в освітній діяльності у вищій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. Т. 3. С. 170–174.

22. Попов Р. А. Використання механізмів дидактичного структурування змісту навчальної інформації для її автономного засвоєння студентами. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14. Т. 1. С. 213–216.

Публікації в наукових виданнях іноземних держав та у виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз

23. Popov R. A. Cognitive personal individualism as a precondition of the students' autonomy development. *Science of the XXI century: problems and prospects of researches*. Vol. 4 – RS Global S. z O.O. Warsaw, Poland, 2017. P. 63–67.

24. Popov R. A. Principles of organization of educational process in the context of student autonomy development in educational activities. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. V (60), Issue: 135. Budapest, 2017. P. 38–41.

25. Popov R. A. The development of students' autonomy in the process of self-educational activities with the use of information technologies. *Perspectives of research and development: Collection of scientific articles*. SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland, 2017. P. 170–173.

26. Popov R. A. Students' autonomy development: synergetic and competency-based approaches. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*. Stuttgart, Germany, 2019. P. 426–438.

27. Popov R. A. Personal autonomy development in activities: historical-didactical aspect. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. VII (78), Issue: 196. Budapest, 2019. P. 34–37.

28. Popov R. A. Theoretical underpinning of the students' autonomy development pattern in higher educational institutions. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. VII (81), Issue: 201. Budapest, 2019. P. 32–35.

Опубліковані праці апробаційного характеру

29. Попов Р. А. Закономірності розвитку автономності студентів закладів вищої освіти. *Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, Україна, 23–25 травня 2018 року. Київ, 2018. Т. 4. С. 263–265.

30. Попов Р. А. Самоактуалізація особистості в процесі розвитку автономності студентів гуманітарних спеціальностей. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти України*: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції 20 березня 2018 р. / За заг. ред. Е. В. Лузік, О. М. Акмалдінової. Київ: НАУ, 2018. С. 121–122.

31. Попов Р., Таран Л. Мовно-виражальні особливості художнього стилю роману «Код да Вінчі» Дена Брауна. *Соціокультурні та комунікативні аспекти функціонування мовних одиниць*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. з нагоди ювілею доктора філологічних наук, професора Катерини Григорівни Городенської. Київ, 29–30 листопада, 2018 р. Київ: Міленіум, 2018. С. 219–221.

32. Попов Р. А., Нарожна О. А. Гумор та чорний гумор у рекламних слоганах англомовної друкованої реклами. *Studia Lingua: актуальні проблеми лінгвістики і методики викладання іноземних мов*: Збірник наукових праць. Вип. 8. Київ: НУБіП України, 2018. С. 271–275.

33. Попов Р., Таран Л. Поєднання символізму і релігії в романах Дена Брауна. *Studia Lingua: актуальні проблеми лінгвістики і методики викладання іноземних мов*: Збірник наукових праць. Вип. 8. Київ: НУБіП України, 2018. С. 275–278.

34. Попов Р. А. Професійний саморозвиток і самоактуалізація студентів у межах моделі системи розвитку автономності. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 5–6 квітня 2019 року). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С. 33–35.

35. Попов Р. А. Сучасні технології навчання в освітньому процесі вищої школи / *Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі*: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (19-20 квітня 2019 року, м. Одеса). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. С. 76–81.

36. Попов Р. А. Організація навчальної (освітньої) діяльності студентів: синергетичний та компетентнісний підходи. *Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 26–27 квітня 2019 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 2. С. 103–108.

37. Попов Р. А. Інтеріоризація знань в освітній і самоосвітній діяльності студентів / *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 3-4 травня 2019 р. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. С. 34–38.

**Опубліковані праці, які додатково
відображають наукові результати дисертації**

38. Малихін О. В., Попов Р. А., Гриценко І. С. The Practical Course of English: Home Reading: для аудиторної та самостійної роботи студентів спеціальності 035 «Філологія». Ч. 1: навчальний посібник. Київ: НУБіП України, 2016. 589 с.
39. Малихін О. В., Попов Р. А., Гриценко І. С. The Practical Course of English: Home Reading: для аудиторної та самостійної роботи студентів спеціальності 035 «Філологія». Ч. 2 : навчальний посібник. Київ: НУБіП України, 2016. 549 с.
40. Малихін О. В., Попов Р. А., Гриценко І. С. The Practical Course of English: Home Reading: для самостійної роботи студентів спеціальності 035 «Філологія». Ч. 1: навчальний посібник. Київ: Інтерсервіс, 2017. 456 с.
41. Малихін О. В., Попов Р. А., Гриценко І. С. The Practical Course of English: Home Reading: для самостійної роботи студентів спеціальності 035 «Філологія» Ч. 2: навчальний посібник. Київ: Інтерсервіс, 2017. 480 с.
42. Малихін О. В., Попов Р. А., Гриценко І. С. The Practical Course of English: Home Reading: для самостійної роботи студентів спеціальності 035 «Філологія». Ч. 3: навчальний посібник. Київ: Інтерсервіс, 2017. 570 с.

АНОТАЦІЇ

Попов Р. А. Теоретико-методологічні засади розвитку автономності студентів в освітньому процесі вищого навчального закладу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019.

У дисертації вперше системно обґрунтовано теоретичні та методологічні засади розвитку автономності студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти. На основі висвітлення механізмів інтеріоризації знань в освітній та самоосвітній діяльності студентів створено концепцію розвитку автономності студентів. Досліджено зовнішні та внутрішні закономірності розвитку автономності. Визначено принципи розвитку автономності студента та висвітлено особливості використання інноваційних технологій у середовищі освітнього процесу вищої школи.

Розроблено й обґрунтовано модель системи розвитку автономності студентів вищої школи, яка створювалася з урахуванням концептуальних ідей, закономірностей і принципів розвитку автономності, виокремлено й надано характеристику організаційно-дидактичним умовам реалізації моделі системи розвитку автономності в середовищі інтеграції освітньої та самоосвітньої діяльності студентів. Виокремлено п'ять блоків моделі системи: цілепокладання, ціннісно-орієнтаційний, діяльнісно-процесуальний, коригувальний, прогностичний. Надано розгорнуту характеристику критеріям, показникам і рівням розвитку автономності студентів вищої школи.

Ключові слова: розвиток, автономність, студент, інтеграція, освітня діяльність, самоосвітня діяльність, вища школа, освітній процес, інтеріоризація знань, теоретико-методологічні засади.

Попов Р. А. Теоретико-методологические основы развития автономности студентов в образовательном процессе высшего учебного заведения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2019.

В диссертации впервые системно обоснованы теоретические и методологические основы развития автономности студентов в образовательном процессе вуза.

На основе освещения механизмов интериоризации знаний в образовательной и самообразовательной деятельности студентов создана концепция развития автономности студентов. Исследовано внешние и внутренние закономерности развития автономности. Выделены принципы развития автономности студента и освещены особенности использования инновационных технологий в среде образовательного процесса высшей школы.

Разработана и обоснована модель системы развития автономности студентов высшей школы, которая разрабатывалась с учетом концептуальных идей, закономерностей и принципов развития автономности, выделена и предоставлена характеристика организационно-дидактических условий реализации модели системы развития автономности в среде интеграции образовательной и самообразовательной деятельности студентов. Деятельностную суть и логику формирования автономности студентов отражают пять блоков модели системы: блок целеполагания, ценностно-ориентационной блок, деятельно-процессуальный, корректирующий, прогностический блоки. Предоставлено развернутую характеристику критериям, показателям и уровням развития автономности студентов высшей школы.

Ключевые слова: развитие, автономность, студент, интеграция, образовательная деятельность, самообразовательная деятельность, высшая школа, образовательный процесс, интериоризация знаний, теоретико-методологические основы.

Popov R. A. Theoretical and methodological background of the students' autonomy development in the educational process of a higher education institution. – Manuscript.

Thesis for a Doctor's of Pedagogy degree by speciality 13.00.09 – theory of education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2019.

The thesis paper researches the issues of students' autonomy development at higher educational institutions. Conceptual and categorical apparatus of the research was elaborated by correlating the achievements in the field of general methodology

and the pedagogic methodology with the analysis of the peculiarities of educational activities of higher educational institutions' students. As the methodological platform were used the synergetic and competence-oriented methodological approaches: students' autonomy valence and fractal structure was developed, which unites four fractals (polycognitive, instrumental, worldview, correctionally-reflexive), which emerge through the iteration of the development tendencies and formation of the composing elements of each fractal, determined by the gnoseological, axiological and praxeological valencies.

Students' autonomy development concept was elaborated based on the exposure of the mechanisms of knowledge interiorization in students' educational and self-educational activities. The concept arises as the outcome of five conceptual ideas: the idea of systematic communitarianism (students' autonomy is considered as a comprehensive system, consisting of interrelated components, includes the subjects into different kinds of activities; knowledge about the autonomy, its properties and structure dominates over the knowledge about the partial components of the autonomy); the idea of context-objective training (students' personal involvement into educational activities; consecutive dynamic modeling of the comprehensive content, forms and conditions of their future professional activities; dialectic nature of the training content; integrity of training and self-development; openness; training and teaching are contextual to the social conditions of the national society development); the idea of constructivism (application of one's personal experience and knowledge in educational and self-educational activities for the new information absorption; simultaneous comprehension of both, every separate phenomenon and their system in the process of cognition); the idea of the educational process optimization and intensification (selection of the best option of the educational process in a certain situation, improvement of the pace and quality of the educational work conducted at a certain period of time); the idea of the continuousness and functional integrity of students' autonomy development (objective, functional combination of the educational content and technologies of its studying into finite individual complex-modules, functional interaction of all the integration strata of the educational and self-educational activities in the practice-oriented direction, continuousness of the autonomy components' development). We have researched the external and internal regularities of the autonomy development. The former ones are related to the integration of students' autonomous activities into the general system of public relations and interconnections (the predetermination of students' autonomy development by the level of pedagogical science development and the current IT achievements; the pivotal role of the procedural peculiarities of the educational activities upon the development of the autonomy of the educational process subjects; the consistency of the harmonization of the external and internal factors as a prerequisite of the efficiency of students' autonomy development), and the latter ones are peculiar for the autonomy as a systematically important defining characteristic of students' activities (bifurcation content of students' educational and self-educational activities as the prerequisite of the successfulness of the formation of the major indices of autonomy; the students' necessity for autonomous activities dependence from the level of pedagogical mastery, general cultural level, responsibility and

conscientious attitude to the fulfillment of professional duties; dependence of the optimal tempo of the autonomy development from the personal perception of the educational material and its correspondence to the individually-psychological level of students' development as subjects of the autonomous educational activities). We have separated the principles of students' autonomy development and addressed the peculiarities of the innovative technologies usage in the educational environment of a higher school aiming to develop students' autonomy.

We have suggested the model of students' autonomy development at higher educational institutions, which was being elaborated accounting for the conceptual ideas, trends and principles of the autonomy development, we have separated and characterized the organizational and didactic conditions of the implementation of the model of the development of autonomy in the environment of integration of students' educational and self-educational activities. The proactive essence and logics of students' autonomy formation can be seen in the five blocks of the system model: the goal-setting block, values-oriented block, procedurally-active, correctional and prognostic blocks. We have broadly characterized the criteria, indices and levels of students' autonomy formation at a higher school.

We have conducted research and experimental work to support the suggested hypothesis concerning the reasonability of introducing the system model of the autonomy development and organizational-didactic conditions of its implementation in the educational process. The ascertaining stage of this work has allowed us to determine the current level of students' autonomy development at a higher school; at the formative stage we have introduced the system model of the autonomy development and organizational-didactic conditions into the practical work of the Ukrainian higher educational institutions. The summarizing stage has allowed us to note the positive changes in the development of students' autonomy fractals at the experimental groups. We have outlined the lines of future scientific researches, related to studying the phenomenon of autonomy in the cultural and research dimensions.

The thesis paper reflects the interest of the scientific community to the problems related to people's professional and personal self-actualization in the modern globalized informational society and provides instruments for successful autonomous actions which lead to a recognized positive result.

Key words: development, autonomy, student, integration, educational activities, self-education activities, higher education, educational process, internalization of knowledge, theoretical and methodological foundations.

Підписано до друку 11.10.2019.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 10/19/2-1

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.